

ΕΙΔΗΣΕΙΣ - ΑΡΘΡΑ

περιεχόμενα.. >>

Ενδοοικογενειακή βία / βία λόγω φύλου: μία αόρατη πραγματικότητα.. >>

"Θαταν 12 του Μάρτη...".. >>

Το πράσινο και οι σχολικοί κήποι.. >>

Ορθώς κείμενα.. >>

Σκέψεις για τα νέα εγχειρίδια ιστορίας.. >>

Απορίας άξιον.. >>

Για τον Ενιαίο Φορέα Διδασκόντων.. >>

Σκέψεις για τα νέα εγχειρίδια ιστορίας

12/03/2006

της Μαρίας Ρεπούση

Η αναγκαιότητα της αλλαγής των εγχειριδίων της ιστορίας

Η αλλαγή των βιβλίων ιστορίας που προορίζονται για την εκπαίδευση ήταν επιβεβλημένη. Σε μια εποχή που η γνώση ανανεώνεται διαρκώς και αλλάζει το κοινωνικό το περιβάλλον δεν μπορούν να παραμένουν αναλλοίωτα τα κατεχορήγ εργαλεία της γνώσης που είναι ακόμα, καλώς ή κακώς, τα εγχειρίδια. Στο αντικείμενο της ιστορίας, η ανανέωση των σχολικών εγχειριδίων έμοιαζε παραπάνω από επιβεβλημένη. Η ιστορία είναι ένα γνωστικό αντικείμενο που γνωρίζει ριζικές αλλαγές στη φυσιογνωμία του και, ταυτόχρονα, είναι ένα διδακτικό αντικείμενο που προσδιορίζεται και οριοθετείται ολοένα και περισσότερο επιστημονικά. Με άλλα λόγια, πολλά καινούργια γράφονται και λέγονται όχι μόνο για το τι είναι ιστορία και τα καθέκαστα αλλά και το πώς τα παιδιά μαθαίνουν ιστορία, ποια ιστορία πρέπει να μαθαίνουν, για ποιους λόγους και συνεπώς και πως αυτή η ιστορία πρέπει να διδάσκεται. Η ιστορία είναι επίσης ένα γνωστικό αντικείμενο πολύ ευαίσθητο στο περιβάλλον της και στους κραδασμούς τους. Την ποινά τα πράγματα και θέτε διαρκώς ερωτήσεις στο παρελθόν, για να βρει απαντήσεις σ' αυτό που συμβαίνει γύρω της. Ξανά και ξανά ερωτήματα και άντε πάλι τα ίχνη, να τα κάνει να μιλήσουν, να μαρτυρήσουν τις αλήθειες τους για να φωτίσουν το παρόν, να λύσουν τα ανίγνματά του. Μια διαρκής διαδικασία, ένα ηγαινέλα, ένας τρόπος σκέψης, πολλοί τρόποι σκέψης και ερμηνείας.

Λέμε λοιπόν ότι τα σχολικά εγχειρίδια της ιστορίας έπρεπε πάση θυσία να αλλάξουν, γιατί το ίδιο το αντικείμενο αλλάζει, η κοινωνία γύρω του γνωρίζει βαθιές μεταβολές και ένα νέο επιστημονικό --διεπιστημονικό-- αντικείμενο μας διδάσκει σήμερα τα περί διδασκαλίας και μάθησης στην ιστορία.

Οι προϋποθέσεις της αλλαγής

Η αλλαγή των εγχειριδίων δεν είναι όμως αυτοσκοπός. Τα σχολικά εγχειρίδια πρέπει να αλλάζουν στο βαθμό που ανανεώνονται και κομίζουν νέα στοιχεία. Στο βαθμό που έχουν άποψη για τα προηγούμενα, που θέλουν να τα υπερβούν, να τα διορθώσουν, να τα βελτιώσουν, κάτι τέλος πάντων να τα κάνουν και όχι να τα αναμασήσουν. Στο βαθμό που αφουγκράζονται και κάνουν δικές τους τις ανησυχίες και τα προβλήματα στα οποία συνέβαλαν τα προηγούμενά τους. Στο βαθμό που επιχειρούν να επιλύσουν κάποια από αυτά. Στο βαθμό που κάπου στηρίζονται για να προτείνουν ό,τι προτείνουν. Στο βαθμό που η δημιουργία τους δεν είναι τυχαίο προϊόν ή αποτέλεσμα διασυνδέσεων, δεν είναι αποτέλεσμα της διαίσθησης ή μόνον της εμπειρίας, αλλά και κάποιες επιστημονικές που συνδέεται με αυτήν την εμπειρία, στο βαθμό που στηρίζονται σε θεωρίες, κριτήρια, ερευνητικά δεδομένα, που συνομιλούν με τους αντίστοιχους επιστημονικούς χώρους. Στο βαθμό που χειρίζονται δημιουργικά τις αντιφάσεις και τα όρια που θέτουν οι κεντρικοί σχεδιασμοί και τα αναλυτικά προγράμματα. Στο βαθμό που κάτι έχουν να πουν, να προτείνουν. Και αυτό το κάτι σχετίζεται καταρχήν με δυο κεφαλαιώδη ζητήματα της ιστορικής εκπαίδευσης |το ποια ιστορία και γιατί| και το |πως και γιατί|. Είναι συνεπώς ζητήματα θεωρίας, μεθοδολογίας και επιστημολογίας, στα οποία μπορούν οι πάντες να τοποθετηθούν, κάποιιο όμως είναι πιο ειδικοί γιατί τα σπουδάζουν, τα ερευνούν, είναι τέλος πάντων καλώς ή κακώς η ειδικότητά τους. Γιατί αυτό που συμβαίνει με τη σχολική ιστορία --και δεν συμβαίνει με τα σχολικά μαθηματικά, τη γεωγραφία ή άλλα μαθήματα-- , είναι να ξεχνάμε ότι η διδασκαλία και η μάθηση στην ιστορία είναι και αυτή ένα γνωστικό αντικείμενο. Με την ιστορία --και τη γλώσσα-- τα πράγματα δυσκολεύουν πολύ. Ειδικά για την ιστορία, όλοι είναι αρμόδιοι, όσο πατριώτες τόσο και πιο αρμόδιοι να πουν ποια ιστορία πρέπει να διδάσκεται, όσο πιο πολιτικοί τόσο πιο ευαίσθητοι για την ιστορία της περιφέρειας στην οποία εκλέγονται. Φταίνε οι σχέσεις της ιστορίας με τον πρίγκιπα, η δημόσια λειτουργία της, οι δημόσιες χρήσεις της; Η σχέση της με τη διαμόρφωση ταυτότητας; Ο γάμος της με το έθνος-κράτος; Ότι και να φταίει, είναι ταυτόχρονα και η αδυναμία της. Δύναμη γιατί την κάνει περιζήτητη έστω και στις κουβέντες, στα λόγια. Αδυναμία γιατί την περιορίζει, την βαραίνει, δεν την αφήνει να αναπνεύσει, να απλωθεί.

Ποια ιστορία και γιατί

Το ερώτημα δεν είναι καινούριο. Συνοδεύει το μάθημα της ιστορίας από τα γεννοφάσκια του. Και έχει λάβει πολλές και διαφορετικές μεταξύ τους απαντήσεις. Αυτό είναι το δεύτερο χαρακτηριστικό του. Ότι επιδέχεται αφενός διαφορετικές απαντήσεις και αφετέρου αυτές οι απαντήσεις δεν είναι σταθερές. Αλλάζουν μέσα στο χρόνο όπως αλλάζουν τα πάντα γύρω μας. Η δική μας απάντηση --συγχωρέστε μου το τηλεγραφικό-- είναι ότι χρειαζόμαστε μια ιστορία ανθρωποκεντρική και όχι εθνοκεντρική, κοινωνική και όχι γεγοντολογική, ανεκτική σε πολλές αναγνώσεις και όχι μονοσήμαντη, που εντάσει και δεν περιθωριοποιεί, που αφυπνίζει και δεν κοιμίζει, που έλκει και δεν απωθεί. Χρειαζόμαστε μια ιστορία που, λαμβάνοντας υπόψη ότι απευθύνεται σε παιδιά και ει δυνατόν σε ποια παιδιά, τα εισάγει στον γοητευτικό κόσμο της ιστορικής σκέψης, τα κάνει να ψάχνουν, να σημειώνουν, να κρίνουν, να επιλέγουν, να νοιώθουν κάποιες φορές ότι χρειάζονται και άλλα στοιχεία για να κρίνουν, να οδηγούνται σε συμπεράσματα. Τα βοηθά να κατανοήσουν τον κόσμο γύρω τους και να αυτοπροσδιορίζονται σ' αυτόν.

Χρειαζόμαστε επίσης μια ιστορία που λαμβάνει υπόψη της τη μνήμη των παιδιών που δεν είναι σε καμιά περίπτωση ενιαία. Οι μνήμες των παιδιών παραπέμπουν σε διαφορετικές εκδοχές της ιστορίας, και δεν κάνουμε τίποτα αν το ξεχάσουμε. Τι ωφελεί να πούμε εμείς έγινε αυτό και εκείνο, να ποια είναι η αλήθεια, μάθετέ τη. Δεν ωφελεί, αντίθετα περιθωριοποιεί τα παιδιά των οποίων οι μνήμες δεν είναι αναγνωρίσιμες ή και απαγορευμένες. Αυτό ισχύει όχι μόνον για θέματα της ελληνικής ιστορίας στα οποία υπήρξαν κάθεται ρήξεις της συλλογικής μνήμης, όπως ήταν ο Εμφύλιος [εικόνα 9], αλλά και για θέματα που εμπλέκουν την ιστορία άλλων λαών, όπως για παράδειγμα το "αλβανικό έπος" κατά την ελληνική εκδοχή του ελληνοϊταλικού πολέμου.

Υπάρχω σημαίνει αναγνωρίζομαι στο προϋπάρχον, έχω ιστορία. Δεν είναι τυχαίο ότι όποιος διεκδικεί την πολιτική του ορατότητα στο παρόν, αναζητά και την ιστορία του. Στην ιστορία που διδάσκεται στα ελληνικά σχολεία, οι οποίες οι οποίες υφίστανται σχέσεις κυριαρχίας δεν θα βρουν τίποτα ή ότι βρουν είναι για να παραμείνουν στη γωνία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι γυναίκες. Δεν είναι ότι λείπουν, το πιο σοβαρό είναι ότι όπου υπάρχουν είναι μη ιστορικά όντα, είναι φυσικές παρουσίες των οποίων οι ρόλοι παραμένουν αμετάβλητοι μέσα στο χρόνο. Είναι μητέρες και σύζυγοι, αδελφές και κόρες. Δεν υπάρχουν ως ιστορικά υποκείμενα τα οποία δρουν και η δράση τους αυτή επηρεάζει τον κόσμο γύρω τους. Οι συνέπειες αυτής της έμφυλης κατασκευής είναι προς αναζήτηση στην εργασία, στην πολιτική στην κοινωνία. Πάντα έτσι ήταν βρε αδελφέ, τώρα θα τ' αλλάξουμε;

Πόσο ελεύθερο είναι ένα εγχειρίδιο ιστορίας

Το σχολικό εγχειρίδιο είναι ένας ιδεότυπος βιβλίου. Ως βιβλιογραφικό προϊόν είναι, όσο κανένα άλλο βιβλίο, αποτέλεσμα ιδιομορφών και πολύπλευρων πολιτικών, οικονομικών, πολιτισμικών διεργασιών, αντιπαραθέσεων και συμβάσεων. Ακόμα και στις περιπτώσεις που δεν είναι ένα αλλά πολλά ανά μάθημα, όπως συμβαίνει σε πολλές δυτικές χώρες, και συνεπώς αντικείμενο επιλογής από τη μεριά της σχολικής μονάδας ή του/της εκπαιδευτικού, εξαρτάται από την κεντρική εξουσία η οποία εκπονεί τις προδιαγραφές της συγγραφής του και ελέγχει την τήρησή

τους, υπάγεται στις κυρίαρχες παιδαγωγικές αντιλήψεις έτσι όπως αυτές εκφράζονται στα αναλυτικά προγράμματα και στις διδακτικές πρακτικές, συνδιαλέγεται με την αγορά με διαφορετικούς ανά εκπαιδευτικό σύστημα όρους και επικοινωνεί δυναμικά με τον πολιτισμό και την κουλτούρα της εποχής του. Συνεπώς, και είναι και δεν είναι ελεύθερο. Είναι ελεύθερο να χειριστεί τα θέματα στο πλαίσιο που παραπάνω αναφέραμε. Δεν είναι ελεύθερο, αν θεωρήσει ότι δεν υπάρχει πλαίσιο.

Ο "καβγάς" για τα εγχειρίδια, και δη της ιστορίας

Το σχολικό εγχειρίδιο, πνευματικό παιδί των συγγραφέων του αλλά και αντιπροσωπευτικό συλλογικό προϊόν πολύπλοκων διεργασιών, εκφράζει μια σειρά από ιδέες, αντιλήψεις, πρακτικές που μπορεί να είναι κυρίαρχες, υπάλληλες, εναλλακτικές, παραδοσιακές, ή καινοτόμες, συνιστούν ωστόσο επιλογές, αναγνώσιμες μόνον σε ένα ευρύτερο κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό και επιστημονικό περιβάλλον. Χρειάζεται κανείς συχνά να ανατρέξει σ' αυτό το περιβάλλον για να αναγνωρίσει και να ερμηνεύσει τις επιλογές ενός εγχειριδίου, καθώς το τι εμπεριέχει και τι εξαιρεί το σχολικό εγχειρίδιο αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες επιλογές ενόψει της ερμηνείας του παρατηρητού.

Το σχολικό εγχειρίδιο λοιπόν, αν και, ως προς το περιεχόμενο αλλά και ως προς τη μορφή, συνιστά μια ειδική κατασκευή της πραγματικότητας, έναν από τους τρόπους επιλογής και οργάνωσης του απεριόριστου πεδίου της πιθανής γνώσης, αν και συμμετέχει σε ένα από τα συστήματα οργάνωσης της γνώσης, έχει τη δύναμη να ταυτίζεται με την αληθινή γνώση, περιθωριοποιώντας τις εναλλακτικές ως προς αυτό εκδοχές και αποκρύπτοντας τον επιλεκτικό του χαρακτήρα. Και αυτό με ταχύτητα και μαζικότητα, καθώς μπαίνει σε όλα τα σπίτια, έχει ευρύ πεδίο κοινού, διαφορετικών τάξεων και γενεών --μαθητές και μαθήτριες, εκπαιδευτικούς αλλά και γονείς--, και ταυτόχρονα ευρύ δημόσιο χαρακτήρα.

Δεν είναι συνεπώς τυχαίο γεγονός ότι το σχολικό εγχειρίδιο, και ειδικά το σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας, γίνεται συχνά μήλον της έριδος. Χειρίζεται τις έννοιες του έθνους, του φύλου και της φυλής, επιδρά στη διαμόρφωση της εικόνας του εαυτού και του άλλου και λογίζεται ότι λειτουργεί καθοριστικά στη διαμόρφωση της ταυτότητας. Το σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας θεωρείται παραδειγματική περίπτωση των επιπτώσεων της "επίσημης γνώσης" στις κοινωνικές σχέσεις, θέωρηση που δικαιολογεί και ερμηνεύει τις μεγάλες διαμάχες που έχει κατά το παρελθόν προκαλέσει. Αναφέρομαι εδώ στον πόλεμο των εγχειριδίων του 19ου αιώνα στη Γαλλία, σύμφωνα με τις μελέτες του Apatni αλλά και πρόσφατες σχετικά δημόσιες διαμάχες στις ΗΠΑ, την Ιαπωνία, την Ισπανία και τη Γερμανία.

Τι καινούργιο κομίζει το εγχειρίδιο της ΣΤ' Δημοτικού "Στα Νεότερα και Σύγχρονα Χρόνια"

Η πρώτη βασική καινοτομία του εγχειριδίου ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού [Στα Νεότερα και Σύγχρονα Χρόνια] (συγγραφική ομάδα: Μαρία Ρεπούση, Χαρά Ανδρεάδου, Άρης Πουταχίδης και Αρμόδιος Τσιβάς).

είναι η εισαγωγή του μεθοδολογικού κανόνα όπως λέμε στη Διδακτική της ιστορίας. Τι σημαίνει αυτό; [Σημαίνει να μαθαίνουμε πώς να μαθαίνουμε].

Πρώτον, κάθε ενότητα --και οι ενότητες είναι συνολικά πέντε-- οργανώνεται γύρω από ένα κεντρικό ιστορικό ερώτημα, γιατί δεν υπάρχει ιστορία χωρίς ερώτημα. Η σχολική ιστορία το έχει μέχρι σήμερα παντελώς αγνοήσει. Το ερώτημα το χρησιμοποιεί για να εμπειδύσουν τα παιδιά ό,τι τους αφηγήθηκε. Εδώ το ερώτημα είναι η αρχή του νήματος. Όψεις του κεντρικού αυτού ερωτήματος φωτίζουν τα επιμέρους κεφάλαια της ενότητας. Στο τέλος της ενότητας υπάρχει ανακεφαλαίωση και το παιδί καλείται να συνθέσει τη δική του απάντηση στο κεντρικό ερώτημα. Από τη σύνθεση αυτή ο εκπαιδευτικός καλείται να αξιολογήσει την ιστορική κατανόηση. Η ιστορία δεν είναι σπαράγματα. Να απαντά το παιδί αποσπασματικά τότε έγινε αυτό και τότε εκείνο. Πότε έγινε η επανάσταση του 1821; Είναι μια συνθετική ερμηνεία. Πρέπει να μπορεί το παιδί να συνθέσει

Δεύτερον, το κείμενο μικραίνει σημαντικά και δεν προσφέρεται για απομνημόνευση. Λειτουργεί περισσότερο ως ιστορικό πλαίσιο για να γνωρίζουν δάσκαλοι και παιδιά που βρίσκονται, για να τεθεί το ιστορικό ερώτημα, για να πλαισιωθούν οι ιστορικές πηγές. [εικόνα 2]

Τρίτον, το κείμενο ακολουθείται από τη μαθητεία στην ιστορία. Η μαθητεία απαρτίζεται από ιστορικές πηγές, πρωτογενείς και δευτερογενείς, απόλυτα σχετικές με το ιστορικό θέμα που αναπτύσσεται στην ενότητα και τα σχετικά ερωτήματα. Τα παιδιά καλούνται να [διαβάσουν] τις πηγές που δεν έχουν όλες την ίδια άποψη ούτε την ίδια μορφή και να απαντήσουν, να γράψουν, να σκεφθούν, να μιλήσουν πάνω σ' αυτές σύμφωνα με συγκεκριμένες δραστηριότητες που τις συνοδεύουν. Οι πηγές αυτές δεν είναι μόνο κλασικές γραπτές, αντίθετα μάλιστα. Είναι κάθε μορφής πηγές, από γελοιογραφίες μέχρι σατιρικά τραγούδια.

Τέταρτον, μόλις ολοκληρώσουν την ενότητά τους, τα παιδιά αλλάζουν βιβλίο. Από το εγχειρίδιο περνούν στο τετράδιο δραστηριοτήτων, και εκεί καλούνται να αναπλαισιώσουν όσα έμαθαν, να τα συνδέσουν με όσα γνώριζαν από την ιστορία προηγούμενων τάξεων ή από άλλα μαθήματα, να ξαναφτιάξουν στο μυαλό τους έννοιες και με τη συνδρομή της ιστορίας, να φύγουν από την ιστορία του σχολείου και να πάνε σε άλλες ιστορίες που υπάρχουν στη δημόσια σφαίρα και στο περιβάλλον των παιδιών, να συνδέσουν τις εμπειρίες τους με όσα έμαθαν. [εικόνα 3]

Η δεύτερη καινοτομία αφορά στο ιστορικό περιεχόμενο, στο [τι μαθαίνουμε]. Στο εγχειρίδιο αυτό προσπαθήσαμε να αποφύγουμε μια σειρά από στερεότυπα που μέχρι σήμερα αποτελούν τη δομή της διδασκόμενης ιστορίας. Για να μην τα απαρτιθώ, εθνοκεντρικό, γενοτολογικό, ηρωικό, χρονολογικό, υπεραπλουστευτικό, "μας πρόδωσαν οι ξένοι", "μας αδικήσαν" και ούτω καθεξής, να πω ότι γίνεται προσπάθεια να φύγουμε από αυτά τα στερεότυπα και να υιοθετήσουμε περισσότερο ιστοριογραφικές προσεγγίσεις. Γίνεται με άλλα λόγια μια συστηματική απόπειρα διδακτικής μετάθεσης της πλούσιας ιστορικής γλώσσας και των νοημάτων της για την ηλικία των παιδιών στα οποία απευθύνεται το εγχειρίδιο. Αποφεύγουμε τις γκρίνιες και το λιβάνισμα του έθνους και επιχειρούμε να διευρύνουμε τα ασφυκτικά ελληνοκεντρικά όρια που μας θέτει το αναλυτικό πρόγραμμα ιστορίας. Γιατί αυτό που δεν είπαμε είναι ότι ο τίτλος του βιβλίου θα έπρεπε, για να είναι ακριβής, να είναι στα ελληνικά Νεότερα και Σύγχρονα Χρόνια. Προσπαθούμε λοιπόν, όσο μπορούμε, να τα ανοίξουμε τα χρόνια αυτά στο ευρύτερο ιστορικό τους περιβάλλον. Στις καινοτομίες του ιστορικού περιεχομένου του εγχειριδίου είναι και η εμφάνιση των γυναικών ως ιστορικών υποκειμένων. Αυτό δεν γίνεται ποσοτικά αλλά ποιοτικά. Οι γυναίκες είναι υπαρκτές στο εγχειρίδιο ως δρώντα υποκείμενα. Είναι παρούσες στο κείμενο και στο παρακείμενο, στη γλώσσα του εγχειριδίου, στο εικονιστικό του υλικό. [εικόνα 4]

Γενικά, επιλέγεται η στροφή από τις ηρωικές προσωπικότητες στην ανωνυμία, από τα γεγονότα και δη τα ηρωικά στην κοινωνία, στον πολιτισμό [εικόνα 5]. Τα έργα τέχνης διαβάζονται και αυτά για να μαρτυρήσουν για το περιβάλλον που τα δημιούργησε και όχι για το θέμα στο οποίο αναφέρονται. [εικόνα 6].

Τα "δύσκολα θέματα": ο Εμφύλιος, το Κυπριακό κ.ά.

Τα δύσκολα υπάρχουν, δεν αποσιωπούνται. Στην επανάσταση του 1821, [εικόνα 7] στο Κυπριακό [εικόνα 8], στον Εμφύλιο Πόλεμο. Στον Εμφύλιο, για παράδειγμα, εμφανίζεται η κάθετη διαμάχη από το επίπεδο της διακυβέρνησης έως το επίπεδο της καθημερινότητας, μέσα από πηγές που μπορούν τα παιδιά να παρατηρήσουν ή να διαβάσουν [βλ. εικόνα 9]. Δεν τους λέμε εμείς ποιος είχε δίκαιο και ποιος άδικο. Δεν μας ενδιαφέρει αυτή η ιστορική δικανική. Δεν θέλουμε να τελειώνουμε, ν' αρχίσουμε θέλουμε. Να μάθουν τα παιδιά να σκέπτονται και με ιστορικούς όρους και να βρίσκουν σκεπτόμενα το δίκαιο και το άδικο, αν αυτό τα ενδιαφέρει.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να πούμε δυο κουβέντες για το βιβλίο του δασκάλου και της δασκάλας που με απόφαση του το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο το έκανε μόνο του δασκάλου. Μια τρίτη περιοχή που καινοτομεί το εγχειρίδιο είναι σχετική με το ρόλο του/της εκπαιδευτικού. Του εξηγείται από την αρχή η λογική του εγχειρήματος. [εικόνα 10]. Μέσα στη λογική αυτή είναι και ο σχεδιασμός του βιβλίου που του απευθύνεται, δίνοντας του όλα τα στοιχεία, αυτά που λείπουν από το σχολικό εγχειρίδιο για να τα χειριστεί κατά βούληση και επιλογή του/της.

[Η Μαρία Ρεπούση διδάσκει στο Παιδαγωγικό Τμήμα του ΑΠΘ]

Copyright © 2008 ΑΥΓΗ | Created by **Virtual Trip Ltd.**